

ELS MATERIALS D'IMPORTACIÓ DEL POBLAT DE L'ALZINAR GRAN DE LA MASSANA (GUARDIOLA DE FONT-RUBÍ, ALT PENEDÈS, BARCELONA)

JOAN SANMARTÍ*

1. INTRODUCCIÓ.

El jaciment ibèric de l'Alzinar Gran de la Massana és situat dins el terme municipal de Guardiola de Font-rubí, al nord de Vilafranca del Penedès. Es tracta d'una petita elevació d'uns 300 per 80 m, situada a 1 km a l'oest d'aquella població (Giró, 1979, p. 243). Descobert per Esteve Reixach l'any 1940, el poblat, en el qual el descobridor havia practicat algunes cales de prospecció que havien posat a la llum part d'un carrer enllosat i algunes estructures constructives, ha estat destruït a causa de successives remocions de terres efectuades des del 1952 per tal de dedicar aquests terrenys al conreu de la vinya. Amb posterioritat s'hi han fet diferents recollides de materials arqueològics¹, que es troben dipositats al Museu de Vilafranca del Penedès i una part dels quals són objecte d'aquest breu treball². Més recentment, el 1991, s'ha efectuat al jaciment una intervenció d'urgència sota la direcció de J. Garcia, N. Moragues i M.R.

* Universitat de Barcelona

¹ Aquests materials inclouen una àmplia col·lecció d'objectes metàl·lics, algunes monedes d'Ebusus i, sobretot, ceràmica ibèrica, a part dels materials que publiquem en aquest treball.

² L'estudi d'aquests materials fou realitzat en el marc del projecte PB 86-0479, finançat per la *Dirección General de Investigación Científica y Técnica*. Una part dels dibuixos foren realitzats per Jaume Cardell, Maria Ojuel i Carlos Pla, als quals expressem el nostre agraiement.

Senabre; aquests treballs han permès documentar-hi encara l'existència de diverses sitges (Anònim, 1991).

2. ESTUDI DELS MATERIALS.

2.1. LA CERÀMICA ÀTICA DE FIGURES ROGES.

N'hi ha únicament dos fragments, l'un i l'altre informes i pertanyents probablement a sengles *skyphoi*, que segurament cal datar al segle IV a.C. El més gran d'aquests fragments conserva a la superfície externa restes d'una figura coberta amb *himàtion* i recolzada en un bastó (fig. 2, núm. 6). Un segon fragment sembla que correspon a una de les volutes vegetals que emmarquen aquestes peces (fig. 2, núm. 2). Es tracta d'un tipus de peça prou corrent durant el segle IV a.C. en els jaciments de la costa central i septentrional de Catalunya (Sanmartí, en premsa), tot i que és mal representada al derelictes d'El Sec (Arribas *et alii*, 1987).

Descripció dels materials:

- fig. 2 núm. 2; núm. invent. -. Petit fragment de paret que probablement pertany a un *skyphos*. Argila de color taronja, fina, molt ben depurada. Vernís negre, brillant.

- fig. 2, núm. 6; núm. invent. -. Fragment de paret d'un *skyphos*. Argila de color taronja, fina, molt ben depurada. Vernís negre, brillant.

2.2 LA CERÀMICA ÀTICA DE VERNÍS NEGRE.

Aquesta producció és representada per un total de cinc fragments. Es tracta, en primer lloc, d'un fragment de vora (\varnothing 182 mm) d'una copa de peu baix de forma Lamboglia 42A/Morel 4271, també coneguda com a *Castulo cup* o, en la nomenclatura de Sparkes i Talcott, com *Stemless, Inset Lip*³. Hi ha, a més, tres fragments de vora de sengles copes/escudelles, una de les quals correspon a la forma Lamboglia 22/Morel 2681 (*Bowl, outturned rim*) (fig. 2, núm. 3), mentre que les altres dues pertan-

³ Sobre aquesta peça, vegeu Sanmartí, 1994, p. 47 i fig. 1, núm. 15.

yen a peces de la forma Lamboglia 21/Morel 2771 (*Bowl, incurving rim*) (fig. 2, núm. 4 i 5). A tot això cal afegir tres fragments de base amb peu anular, dos dels quals conserven restes d'orles d'estries a rodeta, que sens dubte pertanyen també a copes/escudelles, sense que sigui possible donar més precisions.

Les anomenades *Castulo cup* són la forma més corrent a la costa ibèrica durant la segona meitat del segle V a.C. (Sanmartí, 1994), però la resta de peces d'aquest conjunt s'ha de datar ja al segle IV a.C.

Descripció dels materials:

- fig. 2, núm. 1; núm. invent. -. Fragment de vora d'una *kylix* de peu baix de forma Lamboglia 42A/Morel 4271. Argila de color taronja, dura, ben depurada. Vernís negre, brillant, ben conservat, amb zones verdoses a la superfície interna. \varnothing : 182 mm.
- fig. 2, núm. 3; núm. invent: LM 21. Fragment de vora d'una copa/escudella de forma Lamboglia 22/Morel 2681. Argila de color taronja, dura, ben depurada. Vernís negre, brillant, però gastat, la qual cosa fa aparèixer en alguns punts una capa inferior de color grisenc; té una fina línia reservada en el punt d'unió de la vora amb el cos. \varnothing : indeterminable.
- fig. 2, núm. 4; núm. invent. -. Fragment de vora d'una copa/escudella forma Lamboglia 21/Morel 2771. Argila de color taronja groguenc. Vernís negre, brillant on és ben conservat, de tonalitat marró a l'exterior. \varnothing : indeterminable.
- fig. 2, núm. 5; núm. invent. -. Fragment de vora d'una copa/escudella de forma Lamboglia 21/Morel 2771. Argila de color taronja, dura. Vernís negre, brillant. \varnothing : indeterminable.
- fig. 2, núm. 7; núm. invent. LM 87. Fragment de base amb peu anular pertanyent a una copa/escudella. Argila de color taronja, dura, ben depurada. Bon vernís negre, brillant. A la superfície interna es conserven restes de cinc cercles concèntrics d'una orla d'estries.
- fig. 2, núm. 8, núm. invent. -. Fragment de peu i petita part del fons intern pertanyent molt probablement a una copa/escudella. Argila de color taronja, dura, ben depurada. Vernís negre, molt brillant; hi ha una fina línia reservada en el punt d'unió del peu amb la paret. \varnothing : indeterminable.
- fig. 2, núm. 9, núm. invent. -. Fragment de base pertanyent molt probablement a una copa/escudella. Argila de color taronja, dura, ben depurada. Vernís negre, brillant. \varnothing : 88 mm.

2.3. CERÀMICA DE VERNÍS NEGRE DEL TALLER DE LES PETITES ESTAMPILLES.

Es pot atribuir a aquesta producció un sol fragment de vora d'un bol de forma Lamboglia 27ab/Morel 2780 (fig. 3, núm. 1), la peça més característica d'aquesta producció la que va ser més àmpliament exportada a la Península Ibèrica (Sanmartí Greco, 1973). Aquesta peça s'ha de datar als últims anys del segle IV a.C. o el primer terç del segle III a.C.

Descripció dels materials:

- fig. 3, núm. 1; núm. invent. -. Fragment de vora d'un bol de forma Lamboglia 27ab/Morel 2780. Argila de color variant entre el marró ataronjat i el gris, dura, fina, ben depurada. Vernís negre, moderadament brillant, una mica verdós en algun punt. ø: 146 mm.

2.4. CERÀMICA DE VERNÍS NEGRE DEL TALLER DE ROSES.

Aquesta producció és representada en el conjunt que estudiem per només dos vasos, l'un i l'altre de la forma Lamboglia 24-25B/Morel 2544 (fig. 3, núm. 3 i 4). Aquestes peces s'han de datar al segle III a.C., sense que sigui possible donar més precisions (Sanmartí Greco, 1978a i 1978b). Tenint en compte el nombre considerable de peces del segle III a.C. que hi ha en el conjunt que estudiem i la presència entre aquestes de materials poc corrents -com ara la campaniana A arcaica-, sembla clar que aquesta producció hi és infrarepresentada en relació amb el que és la composició habitual dels conjunts d'aquesta època.

Descripció dels materials:

- fig. 3, núm. 3; núm. invent. -. Fragment de vora d'una copeta de forma Lamboglia 24-25B/Morel 2544. Argila de color taronja fort, dura. Vernís de color variant entre el marró vermellós i el gris platejat, molt brillant i ben conservat. Part superior de la superfície externa, decorada amb falsos gallons. ø: 76 mm.

- fig. 3, núm. 4, núm. invent. -. Fragment de vora d'una copeta de forma Lamboglia 24-25B/Morel 2544. Argila de color taronja clar, fina. Vernís negre, moderadament brillant, ben conservat. ø: indeterminable.

2.5. CERÀMICA DE VERNÍS NEGRE DEL TALLER DE LES PÀTERES DE TRES PALMETES RADIALS SOBRE BANDA D'ESTRIES DECORATIVES.

Correspon a aquesta producció un fragment de pàtera (fig. 3, núm. 5) al fons intern de la qual es conserva poc menys de la meitat d'una palmeta de tipus ben documentat en altres peces del mateix taller (Sanmartí Greco, 1978, núm. 1659 i lám. 98, núm. 41). La producció d'aquest taller, òbviament vinculada a la de les pàteres de les tres palmetes radials, s'ha de situar al segle III a.C.

Descripció dels materials:

- fig. 3, núm. 5; núm. invent. -. Fragment de fons d'una pàtera. Argila de color beix clar, tova, fina. Vernís de color negre agrisat, blavós en algun punt, opac. A la superfície interna hi ha part d'una palmeta en relleu impresa dins una cartela subquadrangular; es conserven restes de la tija central, de tres fulles laterals i dos trets serpentiformes entre la tija central i dues fulles laterals.

2.6. CAMPANIANA A.

Amb un total de setze peces, aquest és el tipus de ceràmica fina d'importació més ben representat en el conjunt que estudiem. Les formes representades són dues bases de bol o pàtera amb medalló en relleu al fons intern⁴, tal vegada de la forma Morel 2823b⁵ (fig. 2, núm. 10-11), els bols de forma Lamboglia 27ab/Morel 2784d (fig. 3, núm. 9), Lamboglia 27c/Morel 2825 (fig. 3, núm. 12) i Morel 113/2983 (fig. 3, núm. 13), la copeta de forma Lamboglia 34a/Morel 2737 (fig. 3, núm. 8), la copa/escudella Lamboglia 28 (fig. 3, núm. 6 i 7) i el plat de forma Lamboglia 6/Morel 1443 (fig. 4, núm. 1), a més de diferents fragments de fons de bol i de plat (fig. 3, núm. 10-11; fig. 4, núm. 2-6) que no permeten precisar

⁴ Aquestes dues peces havien estat prèviament estudiades per E. Ripoll i J. Barberà (1968), que les varen interpretar com a productes de la Itàlia meridional (Gnathia, Cales o Teano).

⁵ Aquesta forma ha estat definida a partir d'un vas de producció indeterminada de la necròpoli de l'Albufereta. De fet, no coneixem cap exemplar complet de vas amb medalló en relleu en campaniana A.

amb seguretat la forma a la qual pertanyen.

Les peces més destacades d'aquest petit conjunt són, evidentment, les dues bases amb medalló en relleu aplicat (possiblement de forma Morel 2823b), de les quals es coneixen paral·lels a Cartago i que poden ser data-des entre el segon i el tercer quart del segle III a.C. (Morel, 1990, p. 95-96, fig. 32). Quant als bols amb decoració impresa -sempre rosetes-, hom pot datar-los entre la fi del segle III a.C. i el tercer quart del segle II a.C. o, pot-ser, poc després (Morel, 1983, p. 48-49)⁶. Quant a la copeta Lamboglia 34, s'ha de datar versemblantment al segle II a.C. o a final de la centúria an-te-rior (Morel, 1981, p. 214; Bats, 1988, p. 128), i el mateix es pot dir bàsic-a-ment de les copes/escudelles de forma Lamboglia 28, l'arribada de les quals s'inicia al segle III a.C. però que sembla que desapareixen abans del final del segle II a.C. (Bats, 1988, p. 119). El plat amb vora ondulada de forma Lamboglia 6 és una forma a datar a partir de mitjan segle II a.C. i que per-dura encara el segle I a.C. (Morel, 1986, p. 464; Bats, 1988, p. 113); ara bé, l'exemplar de l'Alzinar Gran de la Massana, caracteritzat pel llavi netament pendent i amb doble corbatura, s'ha de datar encara dins el segle II a.C. En canvi, el petit bol hemisfèric de forma Morel 113/2983 s'ha de situar ja al segle I a.C., possiblement dins del primer terç d'aquest (Morel, 1981, p. 244). Finalment, la base de pàtera amb decoració de canaletes incises es data a partir del tercer quart del segle II a.C. (Morel, 1983, p. 50). En con-junt, doncs, les peces de campaniana A del conjunt estudiat s'han de datar essencialment al final del segle III a.C. i del segle II a.C. Quant a les deco-racions, val la pena fer notar l'absència de palmetes, mentre que hi ha qua-tre rosetes, la qual cosa reflecteix probablement la preferència pels petits bols.

Descripció dels materials:

fig. 1, núm. 10; núm. invent. LM 83. Base completa d'un plat de forma Morel 2823b1. Argila de color marró vermellós, dura i rugosa. Vernís negre,

⁶ Sobre aquesta qüestió, cal dir també que a *Pollentia* (Aicúdia, Mallorca), ciutat fundada, com és sabut, el 123 a.C., no s'ha documentat ni un sol vas de campaniana A amb decoració impre-sa. Si això no és degut a l'existència de circuits diferenciats en la distribució comercial de la cam-paniana A, caldria concloure que la fabricació de vasos amb decoracions impreses probablement no va ultrapassar el segon quart del segle II a.C., i que la troballa de peces amb aquest tipus d'orna-mentació en nivells datables, amb criteris independents, amb posterioritat a aquesta data, s'hauria d'atribuir a l'ús prolongat i residual dels vasos.

brillant, amb taques vermelloses a l'exterior i al voltant del peu; fons extern reservat. Al centre de la superfície interna hi ha un medalló amb un cap femení en relleu; envoltant aquest motiu hi ha tres cercles pintats, dels quals el central és marró i els altres dos, blancs, i, encara més enllà, una línia ondulada incisa, amb fulles d'heura pintades de blanc que es disposen de forma alterna, i uns altres dos cercles de color blanc. \varnothing interior: 46 mm.

fig. 1, núm. 11; núm. invent. LM 82. Base completa d'un plat de forma Morel 2823b1. Argila de color marró vermellós, dura i rugosa. Vernís negre, lleugerament verdós o amarronat segons les zones i amb iridiscències blavoses en algun punt, sobretot al centre de la superfície interna; presenta taques digitals amarronades a l'entorn del peu; fons extern reservat, però tacat per vessament. Al centre de la superfície interna hi ha un medalló amb un bust femení en relleu; envoltant aquest motiu hi ha una línia incisa i dos cercles pintats, respectivament, de blanc i de marró; segueix una línia ondulada incisa, amb punts pintats de blanc que es disposen de forma alterna, altres dos cercles, pintats respectivament de marró i de blanc, i escasses restes d'un altre motiu pintat també de blanc. \varnothing interior 45 mm.

- fig. 3, núm. 7; núm. invent. -. Fragment de vora d'una copa/escudella de forma Lamboglia 28/Morel 2640. Argila de color castany vermellós, dura. Vernís negre, brillant. \varnothing 166 mm.

- fig. 3, núm. 8; núm. invent. -: Diversos fragments que permeten reconstruir una copeta de forma Lamboglia 34b/Morel 2737. Peça reconstruïda, per la qual cosa l'argila no és visible. Vernís negre, poc brillant, que cobreix el fons extern. \varnothing vora 64 mm; \varnothing base 28 mm; alt. 33 mm.

- fig. 3, núm. 9; núm. invent. LM 75. Un sol fragment que dona el perfil complet d'un bol de forma Lamboglia 27ab/Morel 2784d. Peça reconstruïda. Argila de color castany vermellós, no visible en fractura antiga. Vernís negre, brillant, amb taques digitals amarronades a l'entorn del peu. Fons extern reservat, però tacat per vessament. Al centre de la superfície interna es conserva una roseta en relleu, no gaire ben impresa, formada per set pètals separats per sengles punts. \varnothing vora: 125 mm; \varnothing base interior: 36 mm; alt.: 48 mm.

- fig. 3, núm. 10; núm. invent. -. Fragment de base d'un bol. Argila de color castany vermellós, dura. Vernís negre, brillant. A l'interior hi ha aproximadament el terç d'una roseta formada per punts, dels quals se'n conserven tres. \varnothing interior: 52 mm.

- fig. 3, núm. 11; núm. invent. LM 86. Base de bol. Argila de color castany

vermellós. Vernís negre, moderadament brillant, amb taques vermelloses entorn del peu; cobreix parcialment el fons extern. Al fons intern es conserva una roseta completa formada per set pètals distribuïts entorn d'un punt central i separats per trets curts. \varnothing interior: 42 mm.

- fig. 3, núm. 12; núm. invent. LM 74. Set fragments que han permès reconstruir un bol de forma Lamboglia 27c/Morel 2825. Argila de color castany vermellós, no visible en fractura antiga. Vernís negre, poc brillant, bastant gastat, sobretot a l'exterior, tacat de marró entorn del peu; cobreix el fons extern. Al fons extern es conserva una petita roseta impresa formada per set punts disposats entorn d'un de central. Presenta dues perforacions fetes després de la coccio que travessen el peu; sens dubte es tracta de forats de suspensió. \varnothing vora: 130 mm; \varnothing base interior: 40 mm; alt.: 53 mm.

- fig. 3, núm. 13; núm. invent. LM 72. Vuit fragments que donen la forma completa d'un bol de forma Morel 113/Morel 2983. Peça reconstruïda. Argila de color castany vermellós, no visible en fractura antiga. Vernís de color negre brillant, gastat a la vora; cobreix el fons extern. \varnothing vora: 94 mm; \varnothing base interior: 32 mm; alt.: 48,5 mm.

- fig. 4, núm. 1; núm. invent. LM 19. Fragment de vora d'un plat de forma Lamboglia 6/Morel 1443. Argila de color castany vermellós, dura, rugosa; vernís negre, brillant. \varnothing 206 mm.

- fig. 4, núm. 2; núm. invent. LM 3. Fragment de base d'una pàtera. Argila de color castany vermellós fort. Vernís negre, poc brillant, que cobreix el fons extern. Tres canaletes concèntriques al fons intern. \varnothing base 100 mm.

- fig. 4, núm. 3; núm. invent. -. Fragment de base d'un bol. Argila de color castany. Vernís negre, brillant, amb taques vermelloses entorn del peu; cobreix el fons extern. \varnothing : 48 mm.

- fig. 4, núm. 4; núm. invent. -. Fragment de base d'un bol. Argila de color castany. Vernís negre, brillant, amb taques vermelloses entorn del peu; cobreix el fons extern. \varnothing : indeterminable.

- fig. 4, núm. 5; núm. invent. -. Fragment de base. Argila de color castany vermellós. Vernís negre, brillant; cobreix el fons extern. \varnothing 90 mm.

- fig. 4, núm. 6; núm. invent. LM10. Fragment de peu. Argila de color castany vermellós. Vernís negre, brillant, tacat de marró a l'exterior. \varnothing : indeterminable.

- fig. 3, núm. 6; núm. invent. -. Fragment de base d'una copa/escudella de forma Lamboglia 28. Argila de color ataronjat. vernís negre, brillant, amb una marca digital al peu. \varnothing : indeterminable.

2.6. CAMPANIANA DE TIPUS B.

La campaniana B i "B-oide" és pobrament representada en el conjunt estudiat, ja que només n'hi ha set fragments, pertanyents a plats de forma Lamboglia 5 /Morel 2250 (fig. 4, núm. 7 i, probablement, 9 i 11 i 14), a copes Lamboglia 8A/Morel 2500 (fig. 4, núm. 10 i 13) i a *pyxides* de forma Lamboglia 3/Morel 7500 (fig. 4, núm. 12).

La datació d'aquestes peces s'ha de situar a partir del darrer quart del segle II a.C. Només és possible donar més precisions en relació amb els dos exemplars de forma Lamboglia 8A, forma que sembla característica dels dos últims decennis del segle II a.C. i de principi de la centúria següent (Bats, 1988, p. 140).

Descripció dels materials:

fig. 4, núm. 7; núm. invent. LM 25. Fragment de vora d'un plat de forma Lamboglia 5/Morel 2250. Argila de color beix groguenc. Vernís de color negre verdós, de bona qualitat, fi, moderadament brillant, d'aspecte satinat. Probablement és d'una producció "B-oide". ø 182 mm.

- fig. 4, núm. 9; núm. invent. -. Petit fragment de base de plat. Argila de color beix ataronjat, fina. Vernís negre, brillant a la superfície interna, amb tons amarronats a l'exterior; fons extern reservat, però tacat per vessament. Probablement és d'una producció "B-oide". ø interior: 92 mm.

- fig. 4, núm. 10; núm. invent. LM 42. Fragment de vora d'una copa de forma Lamboglia 8A/Morel 2500. Argila de color beix, fina, dura, ben depurada. Vernís negre, lleugerament amarronat, fi, moderadament brillant. ø 120 mm aproximadament.

- fig. 4, núm. 11; núm. invent. -. Fragment de base de plat. Argila de color beix lleugerament ataronjat, fina. Vernís negre, moderadament brillant, d'aspecte satinat; fons extern reservat, però tacat per vessament. A la superfície interna es conserven restes d'una orla de fines estries. Campaniana B o "B-oide". ø interior 84 mm.

- fig. 4, núm. 12; núm. invent. -. Fragment de base d'una *pyxis* de forma Lamboglia 3/Morel 7500. Argila de color beix groguenc. Vernís negre, moderadament brillant, que cobreix el fons extern, on apareix de color amarronat. Probablement campaniana B. ø 68 mm.

- fig. 4, núm. 13; núm. invent. LM 85. Un sol fragment amb la base completa i part de la paret d'una copa de forma Lamboglia 8A/Morel 2566.

Argila de color beix clar. Vernís negre, amb múltiples tonalitats verdoses o amarronades; fons extern reservat, però tacat per vessament. Fons intern decorat amb una petita canaleta central i amb una orla d'estries emmarcada per altres dues canaletes. Probablement és d'una producció "B-oide". \varnothing interior: 54 mm.

- fig. 4, núm. 14; núm. invent. LM 62. Base de plat pràcticament completa. Argila de color beix, dura, fina, ben depurada. Vernís negre, moderadament brillant, amb taques marrons entorn del peu; fons extern reservat, però tacat per vessament. Fons intern decorat amb una petita canaleta central i amb una orla d'estries emmarcada per altres dues canaletes. Probablement campaniana B. \varnothing vora: 62 mm.

2.7. CERÀMICA PSEUDOCAMPANIANA DE PRODUCCIÓ EBUSITANA.

Aquesta producció és representada en el conjunt estudiat per un sol fragment de vora pertanyent a un plat de peix de forma Lamboglia 23 (fig. 3, núm. 7). Aquesta peça es pot datar probablement al segle IV o al segle III a.C.

Descripció dels materials:

- fig. 3 núm. 7; núm. invent. LM 1. Fragment de vora d'un plat de peix de forma Lamboglia 23. Argila de color gris, de gra fi, amb finíssimes partícules micàcies. Engalba de color gris fosc, molt perduda. Fina canaleta en el punt d'unió del llavi amb la paret. \varnothing 177 mm.

2.8. UNGÜENTARIS.

Se'n conserva un sol exemplar (Fig. 4, núm. 8).

Descripció dels materials:

fig. 3 núm. 7; núm. invent. -. Fragment corresponent a la part inferior del recipient i l'inici de la base d'un exemplar sense restes de vernís. Argila de color taronja clar, molt tova i fina, sense desgreixant visible.

2.9. ÀMFORA PÚNICA EBUSITANA.

N'hi ha tres fragments informes.

2.10. ÀMFORA PÚNICA CENTREMEDITERRÀNIA.

Aquesta producció és representada per un fragment de vora d'un exemplar del tipus Mañá D/Ramon 5.2.3.1 (fig. 5, núm. 3), datable entre el darrer quart del segle III a.C. i el primer terç del segle II a.C. (Ramon, 1995, p. 198), i per un fragment de paret i nansa completa pertanyent probablement a una peça del tipus Mañá C/Ramon 7. (fig. 5, núm. 4), la qual, si, com creiem, correspon a un exemplar del tipus 7.4.3.2. o 7.4.3.3, s'hauria de datar entre mitjan segle II a.C. i el tercer quart de la centúria següent (Ramon, 1995, p. 212-213).

Descripció dels materials:

fig. 5 núm. 3; núm. invent.-. Fragment de vora d'una àmfora de tipus Mañá D/Ramon 5.2.3.1. Argila de color groguenc, rugosa; conté partícules vermelloses i fragments de quars. ø: indeterminable.

fig. 5, núm. 4; núm. invent. LM 65. Fragment de paret amb nansa completa pertanyent possiblement a una àmfora de tipus Mañá C/Ramon 7. Argila bicroma, de color taronja a l'exterior i beix a la superfície interna, rugosa, porosa; conté partícules molt abundoses de calç i de pissarra. Tenint en compte les característiques de la pasta, sembla versemblant atribuir-la a una exemplar del tipus Ramon 7.4.3.2. o 7.4.3.3.

2.11. ÀMFORA ITÀLICA.

Corresponen a aquest tipus amfòric dos fragments de vora del tipus Dressel 1-A (fig. 5, núm. 1-2) i un fragment de nansa (fig. 5, núm. 8). La datació d'aquestes vores s'ha de situar entre el 140 a.C. (Sanmartí Greco, 1985, p. 151) i la primera meitat del segle I a.C.

Descripció dels materials:

fig. 5 núm. 1; núm. invent. -. Fragment de vora d'una àmfora de tipus Dressel 1-A. Argila de color groguenc en el nucli i taronja a la superfície, rugosa; conté abundoses partícules de desgreixant, sobretot cristalls de color negre. ø: 156 mm.

fig. 5 núm. 2; núm. invent. -. Fragment de vora d'una àmfora de tipus Dressel 1-A. Argila de color rosa al nucli i taronja a la superfície; conté abundoses partícules de desgreixant, sobretot cristalls de color negre. ø: indeterminable.

fig. 5, núm. 8; núm. invent. -. Dos fragments d'una mateixa nansa. Argila de color taronja, dura, rugosa; conté abundoses partícules de desgreixant, incloent-hi cristalls de color negre.

2.12. OBJECTES DE PASTA VÍTRIA DE PRODUCCIÓ PÚNICA.

L'únic objecte d'aquest tipus és un fragment d'una gran dena de collaret de vidre porós de color groguenc, decorada amb "ulls" fets amb cercles superposats que alternen els colors blanc i blau (núm. invent. LM 53). La datació d'aquesta peça és molt imprecisa, ja que aquest tipus de dena es documenta durant tot el període ibèric.

3. CONSIDERACIONS FINALS.

Malgrat les limitacions pròpies d'un conjunt com el que estudiem en aquest treball, derivades tant del reduït nombre de peces com de la forma en què han estat recuperades, creiem que és possible extreure'n algunes informacions d'interès. En relació amb la cronologia, es pot afirmar que, com tants altres jaciments ibèrics, l'assentament de l'Alzinar Gran de la Massana ja era ocupat en la segona meitat del segle V a.C., sense que, lògicament, es pugui excloure una datació inicial encara més antiga. Des d'aquest moment, el lloc sembla haver estat ocupat de forma ininterrompuda durant els segles IV-II a.C., fins a principi del segle I a.C. És cert que algunes de les peces estudiades -una part de les campanianes de tipus B, les àmfores Dressel 1A i una possible àmfora púnica del tipus Ramon 7.4.3.3. es podrien datar fins a mitjan segle I a.C., però del reduït nombre de campanianes A datables d'aquesta centúria, només el petit bol de forma Morel 113, que cal situar a principi del segle- i la importància evident de la forma 8A entre les campanianes de tipus B ens porten a pensar que el lloc ja no era habitat el segon quart del segle I a.C.

Pel que fa a la procedència i tipologia d'aquests materials d'importació, és clar que les novetats són poques: la major part dels elements documentats es corresponen perfectament amb els materials d'importació habituals en els jaciments ibèrics de la costa central de Catalunya durant els períodes ibèric ple i tardà. Cal destacar, amb tot, les dues bases de campaniana A arcaica decorades amb medallons en relleu, que permeten confir-

mar la presència d'aquesta producció en els nostres jaciments des de mitjan segle III a.C., tot i que, com ja s'havia fet notar, en quantitats modestes (Sanmartí Greco, 1978a, p. 576, nota 75)⁷.

BIBLIOGRAFIA

- ANÒNIM:1991: "Cova de la Masia i l'Alzinar Gran de la Massana", *Gran Penedès* (Vilafranca del Penedès), 25, p. 12-14.
- ARRIBAS, A., TRIAS, G., CERDÀ, D., DE HOZ, J.:1987: *El barco de El Sec (Costa de Calvià, Mallorca). Estudio de los materiales*, Palma de Mallorca.
- BATS, M.:1988: *Vaisselle et alimentation à Olbia de Provence (v. 350 -v. 50 av. J.-C.). Modèles culturels et catégories céramiques*, París.
- GIRÓ, P.:1979: "Esteve Reixach y el poblado de l'Alzinar de La Masana", *Olerdulae*, 6, Vilafranca del Penedès.
- MOREL, J.-P.:1969: "Études de céramique campanienne, I. L'atelier des petites estampilles", *Mélanges de l'École Française de Rome. Antiquité*, LXXXI, 59-117.1981: *La céramique campanienne: les formes*, Roma.
- 1983: "La céramique à vernis noir de Carthage-Byrsa: nouvelles données et éléments de comparaison", *Actes du Colloque sur la céramique antique, Centre d'Études et de Documentation Archéologique de la Conservation (CEDAC)*, Dossier 1, 43-76.
- 1986: "Céramiques à vernis noir d'Italie trouvées à Délos", *Bulletin de Correspondance Hellénique*, CX, 461-493.
- 1990: "Nouvelles données sur le commerce de Carthage punique entre le VIIe siècle et le IIe siècle avant J.-C.", *Histoire et Archéologie de l'Afrique du Nord. Actes du IVe Colloque International, Tome I. Carthage et son territoire sans l'antiquité*, París, 67-99.

⁷ Cal dir, d'altra banda, que aquest autor fa esment en la nota citada de l'existència de dos fragments de base de campaniana A de foma 21-25B amb palmetes impreses molt juntes al fons intern, trobats també a l'Alzinar Gran de la Massana i que caldria datar en el tercer quart del segle III a.C. No hem pogut localitzar aquestes peces en els fons del museu de Vilafranca del Penedès.

- RAMON TORRES, J.:1995: *Las ánforas púnicas del Mediterráneo central y occidental*, Col·lecció Instrumenta, 2, Universitat de Barcelona.
- RIPOLL, E., BARBERÀ, J.:1968: "Dos fragmentos de cerámica con medallón en relieve del poblado ibérico de 'La Massana', cerca de Vilafranca del Penadés (Barcelona)", *Omaggio a Fernand Benoit*, II, *Rivista di Studi Liguri*, XXXIV, p. 305-308.
- SANMARTÍ, J.:1994: "Algunas observaciones sobre la distribución de cerámicas áticas en la costa central de Cataluña durante el siglo V a.C.", dins CABRERA, P., OLMOS, R., SANMARTÍ, E., *Iberos y griegos: lecturas desde la diversidad*, *Huelva Arqueológica*, XIII, 2, p. 35-57.
- SANMARTÍ GREGO, E.:1973: "El taller de las pequeñas estampillas en la Península Ibérica", *Ampurias*, 35, p. 135-173.
- 1978A: "La cerámica campaniense de Emporion y Rhode", *Monografies Emporitanes*, IV, Barcelona,
- 1978B: "L'atelier des patères des trois palmettes radiales et quelques productions connexes", *Journées d'études de Montpellier sur la céramique campanienne*, *Archéologie en Languedoc*, 1, p. 21-36.
- SPARKES, B.A., TALCOTT, L.:1970: *Black and Plain pottery of the 6th, 5th and 4th. Centuries B.C.*, *The Athenian Agora*, XII, Princeton.

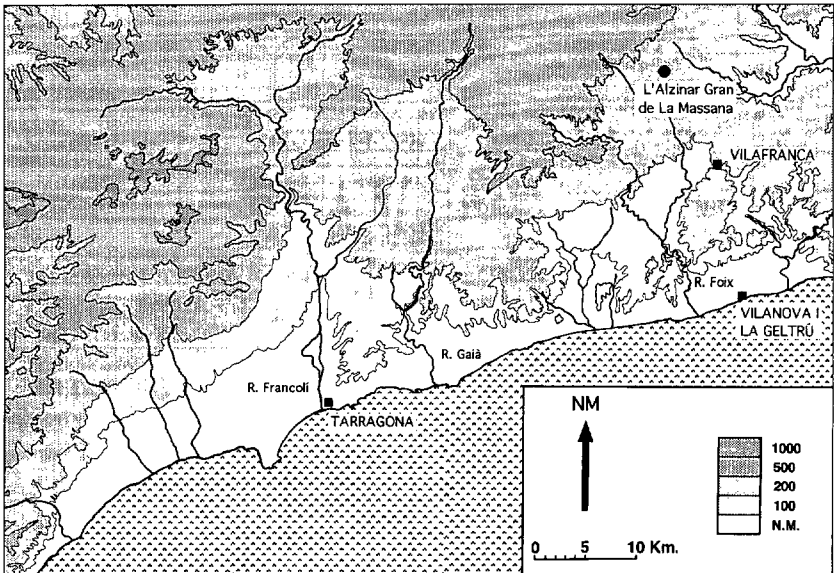

Fig 1.

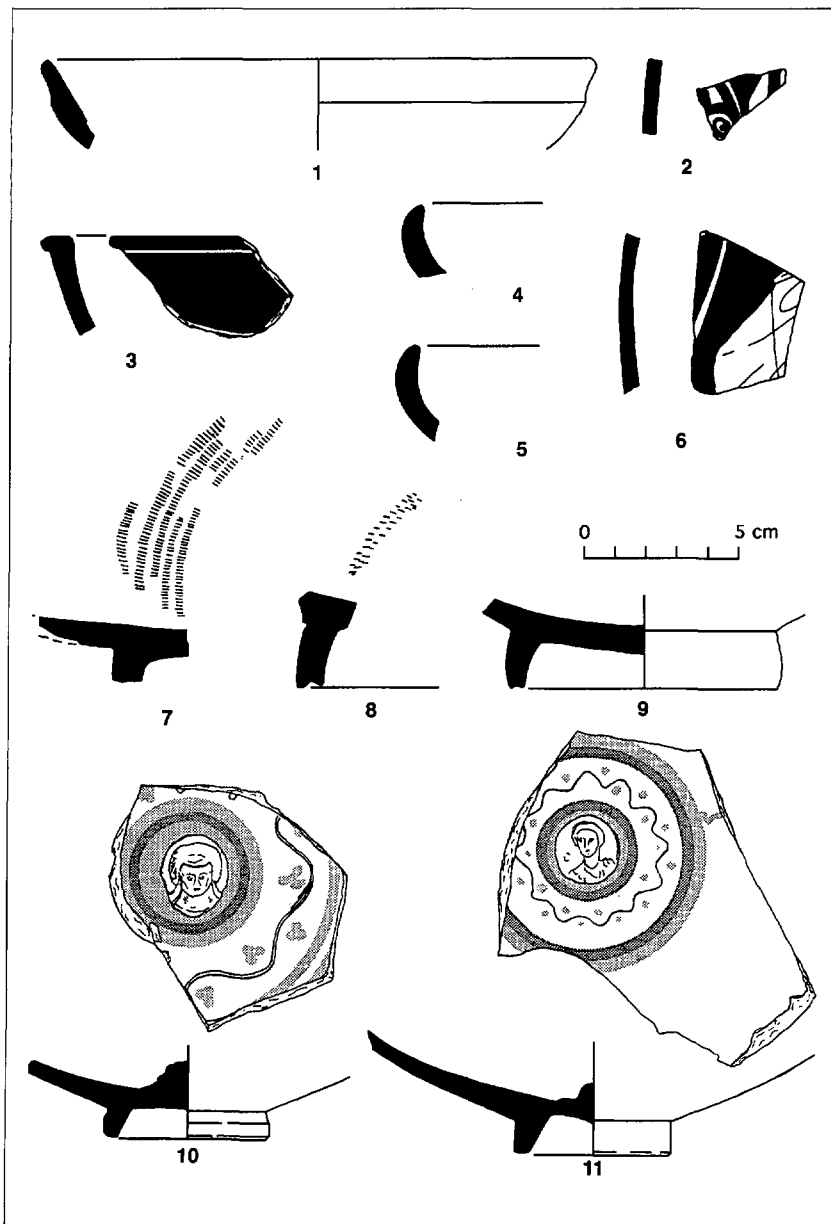

Fig 2.

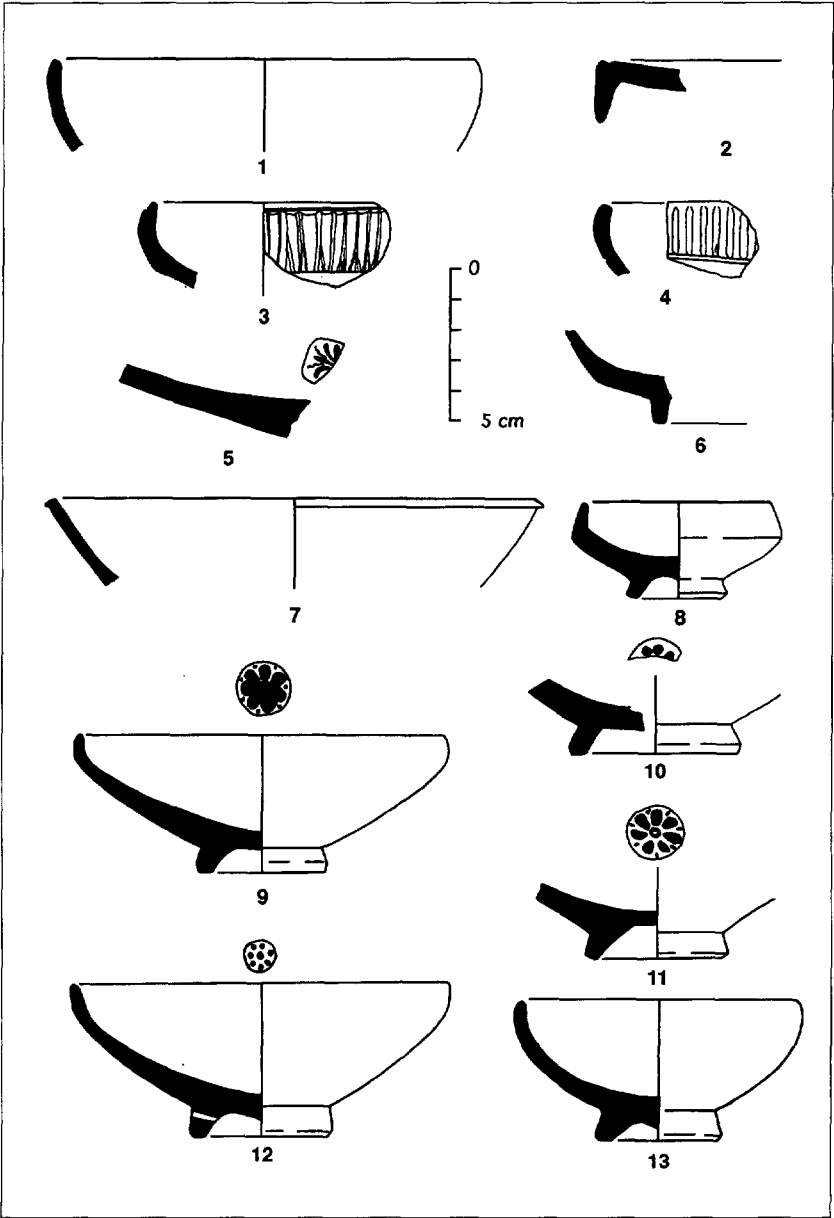

Fig 3.

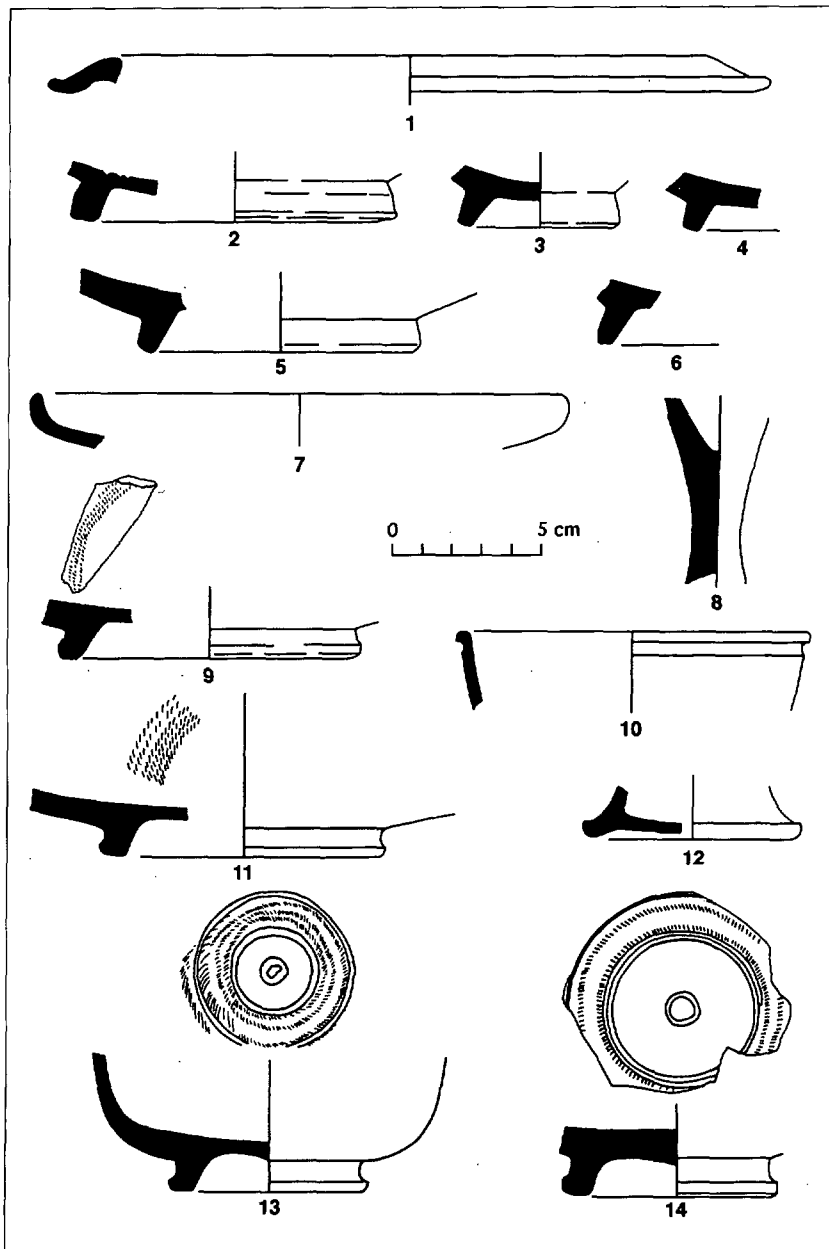

Fig 4.

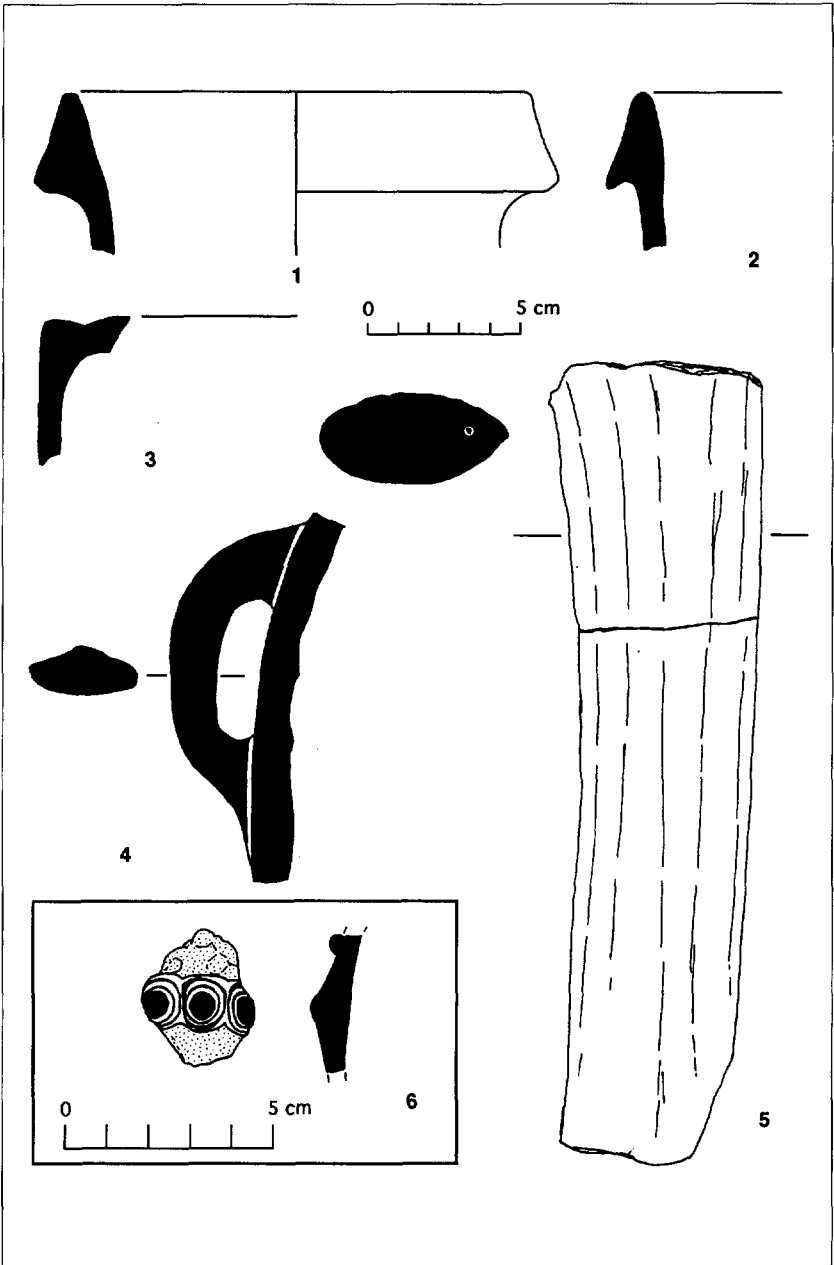

Fig 5.